

OILADA PSIXOLOGNING TARBIYAVIY AHAMIYATI

Safarova Dilnoza Kuchkarovna
Toshkent Shahar PYMO'MM katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqola Oilada psixologning tarbiyaviy ahamiyati mavzusida bo'lib, unda psixologning oiladagi shaxslararo munosabatlarga ta'siri va tarbiyaviy ahamiyati haqida fikrlar yuritilgan. O'zbekiston psixologlari tomonidan o'zbek oilalariga xos muammolarni o'rganish yuzasidan bir qator muvaffaqiyatli ilmiy izlanishlar olib borilgan. Ana shu ilmiy ishlarda oila-nikoh munosabatlari, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, o'zbek oilalaridagi milliy o'ziga xoslik, undagi nizolar va ularni keltirib chiqaruvchi muhim sabablar, ajralishlar va ularning salbiy asoratlari kabi bir qator masalalar har tomonlama o'rganilib tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: oila, muammo, tarbiya, nizolar.

Аннотация: Статья посвящена теме воспитательного значения психолога в семье, а также обсуждается влияние и воспитательное значение психолога на межличностные отношения в семье. Узбекские психологи провели ряд успешных научных исследований по изучению проблем, характерных для узбекских семей. В этих научных работах всесторонне изучен и проанализирован ряд вопросов, таких как семейно-брачные отношения, подготовка молодежи к семейной жизни, национальное самосознание узбекских семей, споры и их важные причины, разводы и их негативные осложнения.

Ключевые слова: семья, проблема, воспитание, конфликты.

Annotation: The article is on the topic of the educational importance of a psychologist in the family, and it discusses the impact and educational importance of a psychologist on interpersonal relationships in the family. Uzbek psychologists have conducted a number of successful scientific researches to study the problems specific to Uzbek families. In these scientific works, a number of issues such as family-marriage relations, preparation of young people for family life, national identity of Uzbek families, disputes and their important causes, divorces and their negative complications have been comprehensively studied and analyzed.

Keywords: family, problem, upbringing, conflicts.

O'zbekistonda so'nggi davrlarda oilani qo'llab-quvvatlash, xotin-qizlarga ijtimoiy ko'maklar xizmatlarini tashkil qilish, xususan ular bandligini ta'minlash, ular imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish hamda oilaviy turmush, uning pastu-balandi, oila iqtisodiyoti, oila psixologiyasi bo'yicha zamonaviy bilim, ko'nikma va malakalar bilan ularni qurollantirish dolzarb va davlat siyosati darajasidagi vazifaga aylandi.

O'zbekiston psixologlari tomonidan o'zbek oilalariga xos muammolarni o'rganish yuzasidan bir qator muvaffaqiyatli ilmiy izlanishlar olib borilgan. Ana shu ilmiy ishlarda oila-nikoh munosabatlari, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, o'zbek oilalaridagi milliy

o'ziga xoslik, undagi nizolar va ularni keltirib chiqaruvchi muhim sabablar, ajralishlar va ularning salbiy asoratlari kabi bir qator masalalar har tomonlama o'rganilib tahlil qilingan.

Ma'lumki, insoniyat jamiyati taraqqiy etib borgan sari odamlarning o'zlari ham, ularning bir-birlari bilan bo'ladigan o'zaro munosabatlari ham, ayniqsa shaxslararo munosabatlar orasida eng samimiy, eng yaqin bo'lgan oilaviy munosabatlar ham takomillashib, o'ziga xos tarzda murakkablashib boradi. Sababi: hozirgi zamon fan-texnika taraqqiyoti, ishlab chiqarish munosabatlari, vositalari taraqqiyoti, qishloq xo'jaligi, sanoat ishlab chiqarishi, umuman xalq xo'jaligining barcha jabhalarida yangi texnologiya, texnik jarayonlarning jadal joriy etilishi bevosita shu jarayonlarning yaratuvchisi, ishtirokchisi bo'lgan inson omiliga, inson shaxsiga ham o'ziga xos, yangicha talablar qo'ymoqda. Oila psixologi yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlaydi. Xo'sh, qanday hollarda oila psixologi zarurligini taqozo qiladi?

Oilaviy psixologiya - oilaning ijtimoiy institut maqomidagi faoliyatining ob'ektiv qonuniyatlarini, oila-nikoh hamda qarindoshurug'chilik munosabatlarining mexanizmlari va turmush tarziga oid konkret vaziyatlarda oila a'zolari ijtimoiy xulqining namoyon bo'lishini o'rganadi. Ijtimoiy psixologiyaning amaliy tarmog'i sifatida u nikohga oid ustanovkalarni, oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlarning - mehribonlik, g'amxo'rlik, hamdardlik, hamjihatlik, tobelik, bo'ysunish, yetakchilik kabi o'ziga xos qirralarini, oilaviy rollar taqsimoti va o'zaro ta'sirning jinsga oid qonuniyatlarini, ota-ona va farzandlar, yaqin qarindosh urug'lar o'rtasidagi hissiy-emotsional bog'liqlikni, oilaviy ro'zgor yuritish va turmush tarzini tashkil etishga bog'liq bo'lgan psixologik jarayonlarning kechishini tadqiq etadi, o'rganadi.

Oilaviy hayot psixologiyasi, shunday qilib, insonlarning qanday qilib o'zaro qovushishlari, birgalikda yaxshi niyat bilan oila - ro'zgor yuritishlari, bahamjihatlikda hayot kechirishlarini o'rganuvchi fan tarmog'idir. Halollik, rostgo'ylik, or-nomus, sharmu-hayo, mehru-oqibat, mehnatsevarlik kabi barcha insoniy fazilatlar, eng avvalo, oilada shakllangan. Bola shakllanishining ilk maktabi esa ota-onaning o'zaro munosabatlari majmui bo'lib hisoblanadi. Oila haqida so'z yuritar ekanmiz, avvalo ko'z o'ngimizda ona siymosi shakllanadi. Oila muqaddasligini ta'minlovchi birinchi omil - ona, ahli ayolning pokizaligi, oqilaligi, mehru - muruvvati, sadoqati va vafodorligidir. Ota-onalar munosabatlarda namoyon bo'luvchi o'zaro hurmat, mehr-oqibat, halollik, poklik, mehnatsevarlik, insonparvarlik kabi oliy toifadagi qadriyatlar ularning o'zaro munosabatlarida uyg'unlasha borib, oilada o'zaro munosabatlar maromini vujudga keltiradi.

O'zbekiston psixologlari tomonidan o'zbek oilalariga xos muammolarni o'rganish yuzasidan bir qator muvaffaqiyatli ilmiy izlanishlar olib borilgan, ya'ni,

- oila-nikoh munosabatlari;
- yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash;
- o'zbek oilalaridagi milliy o'ziga xoslik;
- o'zbek oilalaridagi nizolar va ularni keltirib chiqaruvchi muhim sabablar;
- ajralishlar va ularning salbiy asoratlari kabi birqator masalalar har tomonlama o'rganilib tahlil qilingan.

Har bir oila konkret davr, vaqt, zamon va makonda mavjud bo'lganligi sababli, u avlodlararo bog'liqlik, ma'naviy meros, milliy an'analar, urf-odatlar va rasm-rusmlarni

saqlovchi noyob insoniy uyushmadir. Shu institut bo'lgani sababli, har bir millat, elat va xalqlarning noyob udumlari asrlar osha saqlanib kelmoqda. Umuman, nikoh deb atalmish qadriyatning mavjudligi va unga avlodlarning e'tiqod qilishi ham oilaning muhim vazifasidir.

Psixodiagnostika yordamida aniqlangan xususiyatlar, aksariyat hollarda ularning asosan salbiy xarakterga ega bo'lgan jihatlari psixologik tuzatish ishlari orqali bartaraf etilishi lozim. Unda o'rganilayotgan shaxsning ma'lum bir faoliyatlarni maqsadga muvofiq amalga oshirishiga halaqit qilishi mumkin bo'lgan ayrim sifatlari ko'rsatiladi, ularni bartaraf etish yuzasidan psixologik maslahatlar beriladi. Psixologik maslahatlar berishda boshqa bir qancha ilmiy manbalardan olingan ma'lumotlardan, psixologning, mutasaddi xodimning hayotiy tajribasi, kasbiy mahorati va boshqa shu kabi manbalardan foydalanish ham mumkin, lekin bu o'rinda hal qiluvchi manba bo'lib, shu maslahat berilayotgan odam, er, xotin, qaynona, kelin, farzand, yosh xodim va boshqalarning o'zidan, psixodiagnostika yordamida olingan ma'lumotlar asos bo'lishi (xizmat qilishi) kerak. Ya'ni shu odamning o'zidan olib - o'ziga qaytarish maqsadga muvofiq.

Farzand masalasi bo'yicha psixolog huzuriga kelgan ota-onaning qanday shaxsiy muammolari bo'lishi mumkin? 1. Hafsalasizlik, shavqsizlik, tushkunlik holatiga tushish, o'zining hech kimga keraksizligi, boshqalar, farzandlariga nisbatan xafagarchilik tuyg'usini his etish ("Mana, qarib hech kimga keragim bo'lmay qoldi"). 2. O'z imkoniyatlari, salohiyatini to'liq amalga oshirolmaganligi, omadsizligining farzandlari hayotida takrorlanishidan qo'rqish ("Farzandlarim mening xatolarimni takrorlashmasin"). 3. Ota-onalik vazifalarini to'liq bajarolmagani, farzandiga bolaligida yetarli darajada e'tibor qaratolmaganidan aybdorlik hissini sezish, shu aybini yuvishga harakat qilish. 4. Chuqur mazmunga ega turli qo'rquv, fobiyalar va h.k. Mijoz muammosiga boshqa nuqtai nazardan qarash, murojaat sababi farzandlar emas, uning o'zi ekanligini anglatish – suhbat jarayonidagi muhim qadamdir. Lekin ayni sharoitda mijozda uni majburlab, nega kelganligini tan oldirishgani to'g'risidagi noxush tuyg'u uyg'onmasligi kerak.

Mijozning o'z shaxsiy muammosini muhokama qilishga o'tish jarayonida psixolog quyidagi takliflar asosida ish yuritishi mumkin: "Voyaga yetgan, yoshi katta farzandlar to'g'risida bunchalik jon kuydirish shartmikan, undan ko'ra o'z muammolaringiz to'g'risida suhbatlashsak bo'lmaydimi?" yoki "Ular uchun ko'p ishlarni amalga oshirib qo'ygansiz, endi o'zingizni o'ylashingiz kerakmikan?". Bunda mijozdagi ijtimoiy ma'qullanish, qo'llab-quvvatlanish hissi mavjudligi psixologning ishini osonlashtiradi. Chunki, ko'pchilikda shakllangan tushunchaga ko'ra, faqat o'zi va oilasi to'g'risida o'ylaydigan odam boshqalarga qizig'i yo'q, tund, odamovi, xudbin inson hisoblanadi. Ahamiyatli shaxs – psixolog nazarida shunday taassurot qoldirishni esa mijoz umuman istamaydi. Biroq mutaxassis mijozni qiziqtiradigan mashg'ulotlar borligini eshitibgina qolmasdan, uni o'z hayotiga nisbatan faol munosabatda bo'lishga, qiziqarli yumushlari bilan shug'ullanishga undashi zarur. Biror ishga faollik bilan kirishish kafolati sifatida hamkorlikda faoliyat yuritish imkoni mavjud, qiziqish, dunyoqarash mushtarak sherikning borligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi kuzatishlar natijasiga qaraganda, ko'pchilik ota-onalar farzandlarini oilali qilish maqsadida mol-dunyo va sep yig'adilar, sovchilik, qudachilik bordi-keldilarini qiladilar va kattaroq to'y qilish bilan o'z burchlarini ado etgan bo'lib, erkin nafas oladilar.

Ammo eng muhim masalalardan biri bo'lgan narsa – qizlarini kelinlikka, o'g'illarini kuyovlikka tayyorlash eslaridan chiqib qoladi. Ming afsuski, ko'pchilik yoshlar go'shangaga oila, er-xotinlik hayoti, ularning o'zaro munosabatlari, haq-huquqlari hamda burch va mas'uliyatlari haqidagi dinimiz ta'limotlaridan bexabar holda kiradilar.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, hamma oilada psixologning o'rni beqiyosdir. Chunki maslahat bilan qilingan ish yaxshi samara beradi va oilada urush janjallar kamiroq bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ибодуллаев, Зарифбой. Асаб ва рухият. Илмий-оммабоп рисола – Тошкент: «Zamin nashr», 2018.
2. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAHALLA VA OILANI QO'LLAB-QUVVATLASH VAZIRLIGI, "MAHALLA VA OILA" ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI, OILA PSIXOLOGIYASI YO'NALISHI BO'YICHA O'QUV-USLUBIY MAJMUA. Toshkent-2021.
3. www.psychology-online.net/docs/practicum1.html